

ТУРИЗМ ЯК СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА

В даній роботі, на основі системного підходу, туризм представлено як відкриту соціо-еколоого-економічну систему в якій виявлено: мету, аспекти мети, функції, основні властивості, структуру, основні підсистеми та взаємозв'язок між її елементами в контексті сталого розвитку. Як одну із важливих підсистем туризму – представлено систему туристичного регіону.

Ключові слова: системний підхід, система, туризм, туристичний регіон.

В данной работе, на основе системного подхода, туризм представлен как открытая социо-эколого-экономическая система в которой выявлено: цель, аспекты цели, функции, основные свойства, структуру, основные подсистемы и взаимосвязь между ее элементами в контексте устойчивого развития. Как одна из важных подсистем туризма – представлена система туристического региона.

Ключевые слова: системный подход, система, туризм, туристический регион.

In this work on the basis of system approach tourism is presented as an open ecological and socio-economic system in which there were revealed: the aim, aspects of the aim, functions, basic properties, structure, basic subsystems and the relationship between its elements in the context of sustainable development. As one of the main subsystems of tourism, a system of tourist region is presented.

Key words: system approach, system, tourism, tourist region.

Вступ

Сучасна наука розглядає туризм як системний об'єкт, а саме складну систему відкритого типу, вивчення якої з однієї сторони припускає аналіз туризму як специфічного соціально-економічного явища і виду підприємницької діяльності, а з іншої дозволяє виявити його структуру з різноманітним внутрішнім зв'язком та визначити характер взаємодії з зовнішнім середовищем. Для складних систем із людським фактором, таких як туризм, характерні суттєві невизначеності даних та інформації; їхній поведінці властиві різного роду ризики. Ці системи можуть бути піддані зовнішнім впливам та обмеженням різного роду – законодавчим, політичним, економічним тощо; складатися з підсистем різної природи із складними взаємозв'язками між ними, як кількісного, так і якісного характеру.

Методологічною концепцією нашого дослідження вибрано методологію системного підходу [3], принципи та засоби якого взято за основу при формуванні методології аналізу туристичної діяльності.

Проблеми туризму з елементами системного підходу висвітлено в працях: А. Александрової, І. Бережного, Є. Богданова, В. Гуляєва, М. Кабушкіна, В. Квартальнова, О. Любіцевої, Т. Ткаченко, К. Купера, Н. Лейпера та інших вчених.

На жаль, на сьогодні немає повного представлення туризму на основі методології сучасного системного аналізу.

Постановка задачі

З метою визначення місця туризму в економіці та суспільному житті країни розглянуто загально-теоретичні аспекти дослідження системи на основі адаптації основних положень системного аналізу до сфери туризму. Туризм представлено як соціо-еколоого-економічну систему в аспекті сталого розвитку та теорії самоорганізації: визначено її мету, функції, підсистеми, внутрішнє та зовнішнє середовище. Акцентовано увагу на важливій підсистемі туризму – системі туристичного регіону.

Метод розв'язку задачі

Згідно визначення даного Міжнародною конференцією із статистики подорожей і туризму (Оттава, 1991 р.) та схваленого Всесвітньою туристичною організацією (ВТО) «туризмом вважається діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями» [10]. У законі України «Про туризм» читаємо: «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування» [7].

Однією з важливих міжнародно-правових форм регулювання і координації діяльності держав в області туризму є вироблення і впровадження правил і принципів їхнього співробітництва, норм і стандартів міжнародної туристської діяльності, які були вироблені на конференціях ООН по туризму, форумах міжнародних туристських організацій та остаточно закріплені у «Глобальному етичному кодексі туризму». Прийняті принципи: *вклад туризму у взаєморозуміння й повагу між народами і суспільством; туризм як фактор індивідуального і колективного удосконалення; туризм фактор сталого розвитку; туризм – сфера, яка використовує культурне надбання людства і вносить свій вклад в його збагачення; туризм – діяльність вигідна для приймаючих країн і спільнот; обов'язки учасників туристичного процесу; право на туризм; свобода туристичних подорожей; права працівників і підприємців туристичної індустрії; реалізація принципів Глобального етичного кодексу туризму* визначають значення туризму в суспільстві та регулюють поведінку учасників туристичного ринку.

Відповідно до визначення, прийнятого Міжнародною асоціацією наукових експертів у сфері туризму, туризм як соціально-економічна система є сукупністю відносин, зв'язків і явищ, які виникають під час пересування і перебування людей в місцях відмінних від їх постійного місця проживання і не пов'язаних з їх трудовою діяльністю, а тому туризм виник і існує у рамках трьох взаємозв'язаних систем: суспільство, економіка, природне середовище [2; 8].

Як і в [6] під складною системою будемо розуміти впорядковану множину структурно взаємопов'язаних і функціонально взаємозалежних різнотипних систем, які об'єднанні структурно в цілісний об'єкт функціонально різнорідними взаємозв'язками в інтересах досягнення заданих цілей у визначених умовах.

Ще швейцарським дослідником К. Каспаром система «туризм» розглядалася, як дві внутрішні системи: суб'єкт туризму (власне турист – споживач туристичних послуг, з усім різноманіттям його туристичних потреб і мотивів поведінки) та об'єкт туризму (туристичний регіон, туристичні підприємства і туристичні організації) [2]. Таким чином вони обумовлюють узгоджений розвиток за трьома основними формами діяльності: туристичні регіони, туристичні підприємства і туристичні організації.

Беручи до уваги, проаналізовані принципи та концепції, бачимо систему туризму як взаємодію економічного, екологічного, соціального, політичного і технологічного макросередовища, що виникає при здійсненні подорожі в якій турист – головний суб'єкт в кожному з представлених макросередовищ. Він вступає в безпосередній контакт з об'єктом туристської діяльності, що висувається кожним макросередовищем самостійно.

Оскільки, туристська система – це цілеспрямована система відкритого типу, тому вона взаємозв'язана з усіма економічними, екологічними, соціальними і політичними змінами, що відбуваються в країні, і на неї природно впливають глобальні зовнішні процеси. Таким чином вона повинна адаптуватися до нових умов на основі синергетичних механізмів, які базуються на самоорганізації, як на внутрішньому механізмі, і характеризуються зміною стабільності кризовими явищами, тобто перемещуванням хаосу і порядку.

Як спроба передбачення та виходу з кризових явищ, світовим співтовариством була запропонована концепція сталого розвитку [1]. На нашу думку, аналіз індикаторів сталого розвитку [1] та біфуркаційних параметрів глобальних процесів з врахуванням самоорганізації надасть можливість аналізувати та передбачати можливі сценарії сталого розвитку туризму.

Отже, метою системи туризму є задоволення духовних і фізичних потреб людини в показниках сталого розвитку, основними функціями будуть: рекреаційна, соціальна, культурна, екологічна, економічна, просвітницька і виховна [5].

Узагальнюючи вище сказане і нормативно-правові документи [9], запропонуємо *систему туризму в концепції сталого розвитку* (рис. 1), що передбачає гармонійність соціальної, екологічної та економічної складових.

Як вже було зазначено, у системі взаємодії «об'єкт – суб'єкт», однією із важливих підсистем системи туризму, виступає підсистема туристичного регіону. Серед спеціалістів, які займаються проблемами розвитку регіонального туризму немає узгодженості у визначенні поняття «туристичний регіон». Є декілька підходів до визначення туристського регіону [4; 10].

Відповідно до визначення, яке дає ВТО, така територія повинна мати в розпорядженні велику мережу спеціальних об'єктів і послуг, необхідних для організації відпочинку, учбового процесу або оздоровлення. Це може бути частина регіону або туристський центр, готель, де є усі необхідні засоби для організації відпочинку і розміщення туристів. Така територія може охоплювати яку-небудь область, країну або групу країн, які турист вибирає як мета подорожі [4; 10].

На нашу думку під визначенням «туристський регіон» потрібно розуміти систему яка має географічну територію (місце, регіон) з усіма об'єктами необхідними для перебування, розміщення, харчування і організації дозвілля туристів, яку турист або туристичний сегмент вибирає з ціллю подорожі. Стратегічна мета будь-якого туристичного регіону – забезпечення конкурентної спроможності на тривалий період [4; 10]. Чудновський А. Д. та Жукова М. А. виділяють туристичний регіон, як цілісну функціональну систему якій притаманні регіональні функції: попит та пропозиція, активність і спеціалізація, управління, господарська, демографічна, екологічна і соціальна [10].

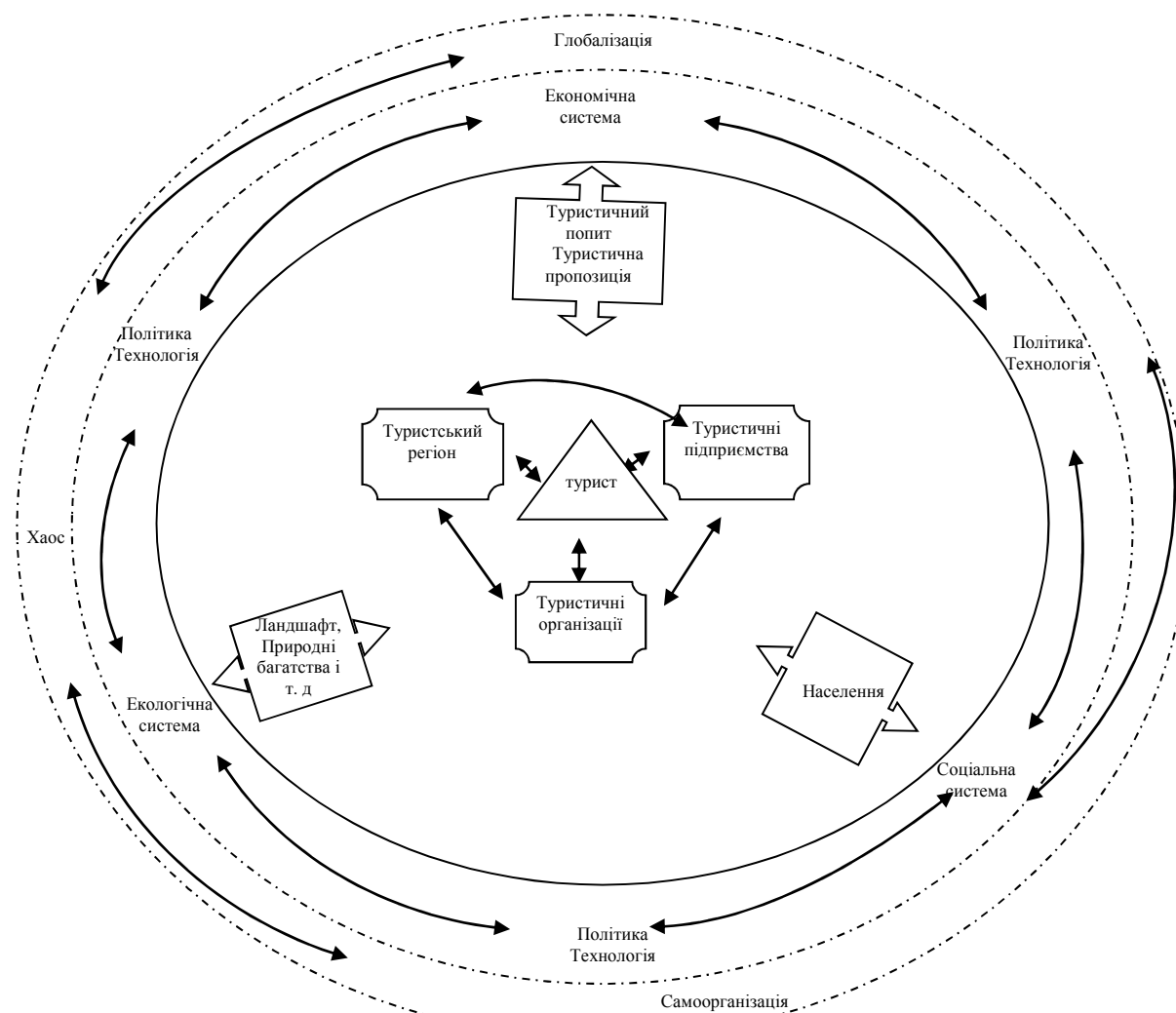

Рис. 1. Система туризму в контексті сталого розвитку

При визначенні туристичного регіону враховуються наступні фактори: геополітичне положення (розташування території, наявність трудових ресурсів, транспортних комунікацій, джерел сировини, енергії, історія розвитку території, традиції та ін.); наявність рекреаційних ресурсів; стан туристичної інфраструктури; попит на рекреацію та туризм; туристично-рекреаційна політика регіону.

На нашу думку при дослідженні туристичного регіону вплив чинників зовнішнього середовища зводиться до звуження екологічного, соціального, економічного, політичного, технологічного чинників на рівень регіону. Тому схему взаємодії елементів підсистеми туристичного регіону можна представити у вигляді рис. 2. З погляду системного підходу туристичну систему регіону можна визначити як функціональну підсистему туризму, з сукупністю ресурсів та економічних суб'єктів, взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою у сфері туризму, які утворюють єдине ціле.

Оскільки туристичний регіон є відкритою системою, то із зовнішнього середовища в неї надходять інформація, інвестиції, самі туристи і трудові ресурси. Основними підсистемами туристичного регіону виступають управлінська, інформаційна, та підсистема забезпечення туристичних послуг, яка містить такі підсистеми: туристичні ресурси, туристичну інфраструктуру, транспортну інфраструктуру.

Туристичний регіон «передає» у зовнішнє середовище (суспільство) перш за все інформацію (для органів управління системи по забезпеченню сталого розвитку і так звану рекреаційну інформацію для населення – потенційного сукупного рекреанта), а також повертає самих рекреантів – людей після відпочинку, оздоровлених, збагачених духовно.

Висновок

У даній роботі базуючись на принципах туризму на основі методології системного підходу, туризм представлено як відкриту соціо-еколого-економічну систему, основу якої становить об'єкт і суб'єкт туризму, які взаємодіють між собою та з навколишнім середовищем, в інтересах досягнення головної мети в умовах що складаються. Як одну із основних підсистем туризму представлено систему туристичного регіону. Її основу складають такі підсистеми: управлінська, інформаційна, та підсистема забезпечення туристичних послуг в умовах сталого розвитку.

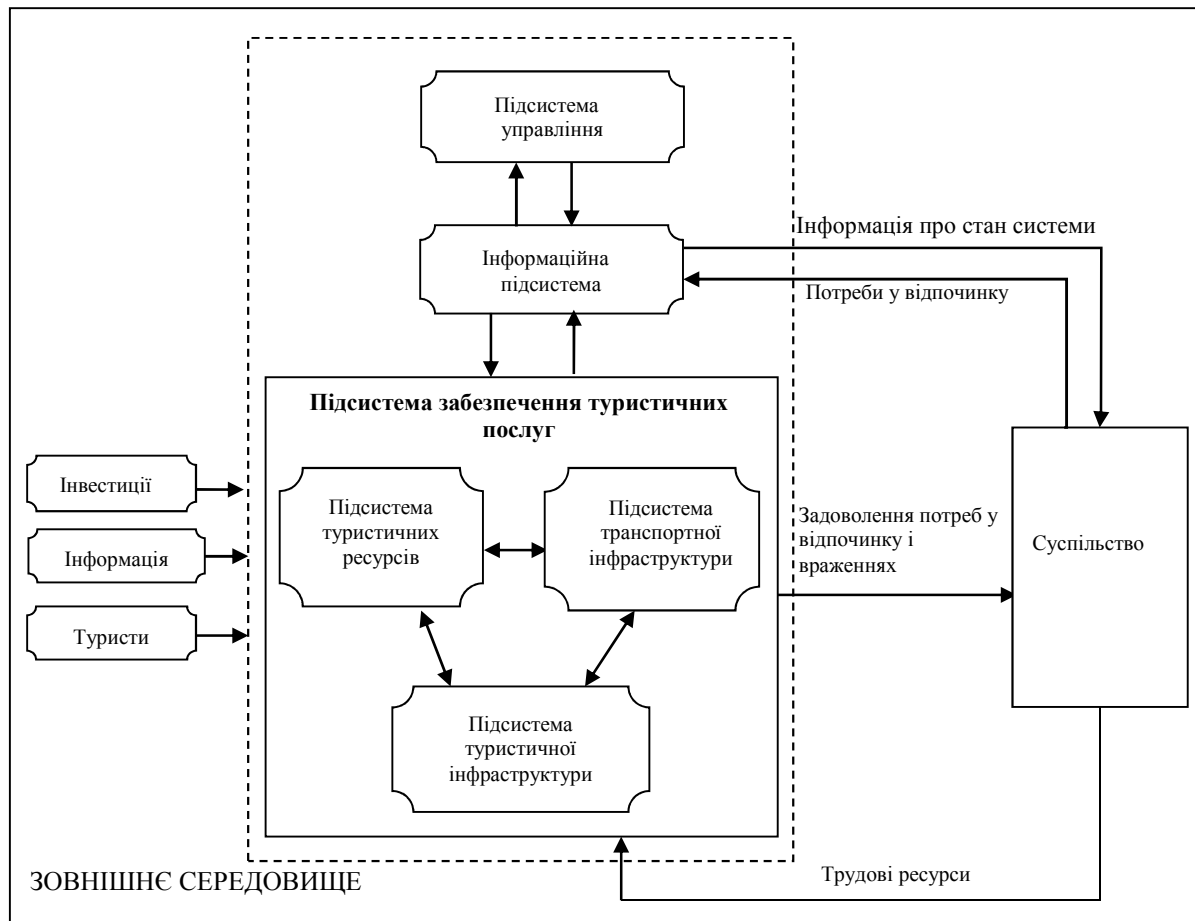

Рис. 2. Система туристичного регіону

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти : у 2 ч. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]; [наук. кер. М. З. Згуровський]. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. Аналіз, 2009. – 200 с.
2. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія / М. Борушак. – Львів : ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
3. Згуровський М. З. Основи системного аналізу / М. З. Згуровський, Н. Д. Панкратова. – К. : Видавнича група BHV, 2007. – 544 с.
4. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма: учебник / Н. И. Кабушкин. – 3-е изд., исп. – Мн. : Новое знание, 2002. – 409 с.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – 3-є вид., перероб. та доп. – К. : «Альтерпрес», 2005. – 436 с.
6. Панкратова Н. Д. Становление и развитие системного анализа как прикладной научной дисциплины / Н. Д. Панкратова // System Research & Information Technologies. – 2002. – № 1. – С. 65–94.
7. Про внесення змін до Закону України «Про туризм» : Закон України від 18.11.2003р. № 1282 – IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – Ст. 180. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
8. Сапунова В. Б. Туризм, еволюція, структура, маркетинг / В. Б. Сапунова. – М. : «Ось-89», 1997. – 372 с.
9. Туризм в Україні : збірник нормативно-правових актів у п'яти томах / [під заг. ред. Б. І. Вихристенка]. – Ужгород : ІВА, 2000. – Т. 5. – 280 с.
10. Чудновський А. Д. Управление индустрией туризма России в современных условиях : учебное пособие / А. Д. Чудновський, М. А. Жукова. – М. : КНОРУС, 2007. – 416 с.

Рецензенти: Фісун М. Т., д.т.н., професор;
Кондратенко Ю. П., д.т.н., професор

© Яремчук О. Я., 2010

Стаття надійшла до редколегії 20.12.2010 р.